

SANTA AGEDAK ALTSASUN

1- KONTESTUA: ALTSASUKO HARREMANAK, SATRUSTEGI ETA BIDEOA

- 1.1- KONTESTUA SATRUSTEGIREN ESKUTIK**
- 1.2- BIDEOA**

2- ARROPAK: ARGAZKIAK

3- MUSIKA ETA LETRA: KANTUTEGIAK

3.1- Jatorrizko iturriak

- A) Santa Ageda**
- B) Bedeinkatua**

3.2- Andra Mari dantza taldean moldatutako bertsoak

- 3.2.1- SANTA AGEDA**
- 3.2.2- BEDEINKATUBA IZEN DEDILLA**
- 3.2.3.a- BEDEINKATUBA IZEN DEDILLA**
- 3.2.3.b- BEDEINKATUBA IZEN DEDILLA**

BIBLIOGRAFIA

SANTA AGEDAK ALTSASUN

1- KONTESTUA: ALTSASUKO HARREMANAK, SATRUSTEGI ETA BIDEOA

Andra Mari dantza taldeak, aspaldi, Altsasun egin zituen harremanen bidez (Amaia Oiarbide eta Patxi Goikoetxea) jakin zuen han Santa Ageda bezperan neskak ateratzen zirela kantatzera. Gerora, Jose Maria Satrustegiren lanetan eta euskal kantutegietan ere hau islatzen zela ikusita, berriz ere Altsasuko jendeari galdetu eta ohitura hori taldean jasotzea erabaki genuen.

1.1- KONTESTUA SATRUSTEGIREN ESKUTIK

Satrustegiren liburuan, Santa Agedako ohiturei buruz ari denean, beste kontu askoren artean, guk ezagutzen dugun Amaia Oiarbide ere aipatzen du:

Los historiadores ponen serios reparos a las Actas de la Mártir, al menos en la versión que ha llegado hasta nosotros. Es preciso basarse en ellas, sin embargo, para llegar a conocer el sentido litúrgico y popular de la fiesta. Es clásica y conocida de todos la cruel e impúdica tortura a que la sometieron cortándole los pechos. También hay que decir su milagrosa curación. La devoción a la Santa data de antiguo en Roma y pasó pronto a Oriente, para extenderse luego a todo el mundo cristiano.

La liturgia pone de relieve el rasgo peculiar de su martirio en la antífona de la Comunión de este día. Un antiguo himno, mal atribuido al papa Dámaso, proclama su entereza:

“fue más fuerte que los hombres crueles /
ofreció sus miembros a las torturas / y sus
pechos cortados / demuestran el valor de
la Santa”¹⁰⁰.

⁹⁹ “De Pascuas a Ramos”, pág. 61.

¹⁰⁰ Schuster. “Liber Sacramentorum” t. VI; pág. 273 y ss.

En la biografía de la Mártir que nuestros muchachos cantaban cada año de puerta en puerta, al tiempo que solicitaban generosa ayuda para celebrar su fiesta, se repite indefectiblemente la degradante hazaña del verdugo. La última versión vasca, por cierto, dentro de un marco muy poco adecuado, no se distingue precisamente por su unción religiosa. Dice textualmente:

Kantatu zuen oilarrak
Argitzen dira belarrak
Agera gure martiriari
Moztu zizkaten bularrak.
Bularrak moztu zizkaten eta
Euskalerrriak diotsa
Solomo luze dultzerik gabe
Eman zaidazu bihotza.

(Cantó el gallo / Las hierbas se iluminan / A nuestra mártir Agueda / le cortaron los pechos. / Le cortaron los pechos/ y Vasconia le dice / En vez de solomo dulce y largo / danos tu corazón) ¹⁰¹.

En Alsasua solían ser las chicas quienes antiguamente salían a pedir por las casas. No intervenían los muchachos en este día ¹⁰².

Parece ser que en algunos sitios se la tiene por abogada de las mujeres que están criando y recaban su intercesión contra el llamado **mal de pechos**. El ya citado folklorista tudelano inserta esta copla de corte rural:

¹⁰¹ Aresti, G. "Harri eta Herri" (Bilbao, 1964) pág. 76. Al final de este libro transcribiremos algunos cantos tradicionales que se han conservado en nuestros pueblos.

¹⁰² Encuesta realizada por Amaia Oyarbide (1972).

Gloriosísima Santa Agueda
de las santas sin rival,
que te **cuertaron** los pechos
igual que se **cuerta** un pan ¹⁰³.

En otro orden de cosas, se la invoca también contra las erupciones del Etna en su Catania natal que arrastra la pesadilla de la lava. Toda la cristiandad, por otra parte, ha atribuido desde antiguo a su intercesión una singular eficacia contra los terremotos (Schuster).

Pero no termina ahí la prodigiosa actividad de la Santa. De siempre he conocido en Arruazu, y supongo lo harán también en otros pueblos de la Barranta, revisar las chimeneas en este día. Misa solemne, e inspección de hollines que reduzcan al mínimo el riesgo de incendios previsibles. **Ayúdate y te ayudaré**, reza en términos pragmáticos la filosofía de los adagios.

No todo es lógica de fuegos y volcanes en los títulos de Santa Agueda. Nunca he llegado a comprender bien la extraña pirueta socio-religiosa, sentimental o ascética por la que llegara a encandilar con tanto arraigo a generaciones de jóvenes de todo el País Vasco. Esta fiesta

1.2- BIDEOA

2010eko uda partean Andra Mariko txokoan bazkaltzera gonbidatu genituen Altsasuko Amaia Oiarbide eta Patxi Goikoetxea senar-emazteak. 1950. hamarkada inguruan jaiotakoak dira biak. Amaiak ondo hitzegiten du euskaraz baina Patxi ez daki. Bazkarian ikusi-entzundakoak bidez jasoak daude.

Amaia, garai batean (1970. hamarkada inguruan), Satrustegi apaizarentzat elkarrizketak eta informazioa biltzen ibiltzen zen Altsasun. Bazkari horretan entzundako batzuk jasoko ditugu segidan Altsasuko Santa Ageda inguruko ohiturei buruz:

- Santa Ageda bezperan, gure garaian oraindik [Amaiak esana, hortaz 70. hamarkadan-edo], neskak jostera joaten ziren toki horietara [josteko tailerrak edo “kostureroak”] eta mutilak galdetzera joaten zitzaizkien ea opila –torta- emango zieten. Patxi bera ere joandakoa da; baietz esanez gero, 19:00-20:00ak bueltan joaten ziren kostureroetara, neskak tailerretik ateratzen ziren, mutilek haiekin dantza apur bat egin eta opila jasotzen zuten. Beraz, opila hartzera joaten zirenean, mutilek neskekin dantza-eta egiten zuten, baina mutilek ez zuten Santa Ageda kantatzen Altsasun. Gero, Santa Ageda egunean, mutilek beren partetik –neskarik gabe- jaia egiten zuten jasotako guztiarekin.
- “Guk ez dugu ezagutu neskak edo emakumeak kantatzen” –dio Amaiak [beraz, 70. hamarkadan dagoeneko neskek ez zuten Altsasun Santa Ageda kantatzen]. Baina inoiz esan diete lehenago neskak joaten zirela kantatzera eta kuestazioak egitera.
- Kosturero edo kostura-tailer horietan adin ezberdinetako neska gazteak biltzen ziren. Gero, kosturero horiek desagertutakoan, nesken “quinta” bakoitzak opil bat ematen zuen mutilentzat [Amaiak “quinta” dioenean, urte berean jaiotako neska bakoitza esan nahi du eta “quinto” dioenean, berriz, urte berean jaiotako mutil bakoitza]. Lehen 21 urtetik hasten ziren opila ematen, gaur, ordea, 18 urte betetzen dituen nesketako bakoitzak (“quinta” bakoitzak) ematen du opil bat “quintoentzat” [adin bereko mutilentzat].
- Santa Ageda bezperan, kanpaiak jotzen zituztenean, mutilak soroz soro, labore lurretatik ibiltzen ziren suziekin [“con pellejos ardiendo” dio Patxi], soroak purifikatzeko zera esanez: “porque la hierba ha dejado de ser hierba y ha empezado a ser trigo”. Horrela esan zioten, gazteleraz eta hitzez hitz Amaiari Altsasukoek [Urdiainen San Juan bezperan euskaraz esaten dutenaren parekoa da: “orain arte belar, hemendi aurrera gari” edo “orain arte behar, hemendik aurrera gari”] Eta neskak kaleetatik edo etxerik etxe [hori ez dakite zehazten] ibiltzen ziren Santa Ageda kantatzen eta eskean. Neska gazteak izaten ziren, hortaz, Santa Ageda kantatzen zutenak baina ez derrigor jostunak; hori gerora geratu zen ohitura izan zen.
- Lehen ia “superbizipenekoia” izaten zen Altsasuko bizimodua, gogorra. Trenbidea hara heldu zenetik eta Olazagutian porlan fabrika ireki zutenetik, berriz, hobetu egin zen bizimodua, baina ordura arte, seguruenik, Santa Agedatako festa egiteko bildu/eskatu beste biderik ez zuten izango gazteek. Eta hori neskek egiten zuten kantatuz, Santa Ageda bezperan. Gero, jaia Santa Ageda egunean izaten zen, neska-mutilak bilduko zituen jaia. Renfe heldu ostean eta zemento fabrika sortuta, irabaziak erregular egin zirenean, mutilak neskak batzen ziren tokien bila hasiko ziren, ziurrenik, jai hori egiteko eta non biltzen ziren neska gazteak? Kostura tailerretan, kostureroetan. Baina, orduan, jadanik, neskek ez zuten Santa Ageda kantatzen.
- Orain neskek Santa Ageda bezperan kantatzeko ohitura berreskuratu egin dute Altsasun. “Quintak”, neskak ateratzen dira eta Santa Ageda egunean bertan neska-mutilek elkarrekin bazkaldu-eta egiten dute.

- Isabel Larrea nació en 1893 y es de las que cantaban en Alsasua en vísperas de Santa Águeda, así que hasta 1910-1915 cantaron las chicas de Alsasua –dio Patxik. [Satrustegi apaizaren liburuan Isabel Larreari jaso zioten “Bedeinkatuba” kantua dago transkribaturik].
- Egun, neskek kantatzen dutenean, ez daramate makilik [lurra jotzeko], ezta arropa berezirik ere. Eta lehen egiten zutenean ez dakite, ez baitute ohitura hori zuzenean ezagutu. Amaiak, hala ere, ez du uste sasoi hartako emakumeek musika-instrumenturik jotzen jakingo zutenik (akaso, norbaitek pianoa). Horregatik, berak ez du uste Santa Ageda bezperako nesken kantuek instrumentuen laguntzarik izango zutenik. “Mujeres que tocasen instrumentos, no” –dio Amaiak.
- Amaiak zera dio hitzez hitz: “nuestra abuela decía que ellas hacían la cuestión y luego “les invitábamos a los chicos””. Artoa, lukainka pare bat, arraultzaren bat, ... jasotzen zuten neskek eta hurrengo egunean, Santa Ageda egunean, afaria egiten zuten eta ... mutilak ere gonbidatzen zituzten.

Bazkarian Amaia eta Patxi “Bedeinkatuba” eta “Santa Ageda” kantatzen saiatu ziren baina eurak ez dituzte sekula kantatu.

- Amaiak uste du kuestazioaren koplak (“Santa Ageda”) askoz gehiago kantatuko zituztela “Bedeinkatuba” baino. Baina biak dira neska gazteek Altsasun kantatzen zituztenak Santa Ageda bezperan.
- Amaiaren iritziz, neska guztiek batera kantatuko zuten (ez solistak lehenik eta beste guztiek, gero, batera), baina ez daki, ez duelako zuzenean sekula ikusi. Era berean, ez daki bigarren ahotsik kantatuko zuten, ezta gaur egun, bigarren ahotsik kantatzen duten ere.
- Amaiak eta Patxik Altsasuko nesken Santa Ageda kantuaren 3 partitura (bi “Santa Ageda”ren aldaerak dira eta hirugarrena “Bedeinkatuba” Modestoren bertsioan) eta Santa Ageda eguneko bertako 4 argazki ere bidali zizkiguten.
- Bidalitako argazkiak 1930 baino lehenagokoak dira (1920 ingurukoak), zuri-baltzekoak, eta agertzen diren neskek garai horretako arropak dauzkate, arropa ilunak gehienez, burua estaltzen duen zapirik gabe baina lepo gainean bai. Gizonezkoak zuriz jantzita daude soka dantzakoa dirudien argazkian; emakumeak berriz soineko ilunez, garaiko berokiz eta zapata edo botinekin.

2- ARROPAK: ARGAZKIAK

Beranduago (2010eko urtarrilaren 28an), Galdakaon Altsasuko nesken ohitura lehenengoz eman baino lehenago, telefonoz deitu genien Amaia eta Patxiri zalantza bi geneuzkalako eta horrela erantzun zuen Amaiak:

- Santa Ageda bezperan Altsasun kantatzen zuten neskek ez zeramaten makilik.
- Arropak kantatzen zen garaikoak izango ziren (XIX. mende amaierakoak-XX. mende hasierakoak) eta ez eguneroko lanean erabiltzen zituztenak, baizik eta egun seinalatueterako zeuzkatenak. Sasoi horretan Altsasun ez zuten buruko zapirik erabiltzen eta ez ziren egun berezietan “baserritarrez” jantzita ibiltzen, argazkiek erakusten duten bezala.

Santa Ageda egunez, Altsasun (1918)

Santa Ageda egunez, Altsasun (1924)

Santa Ageda egunez, Altsasun (1925)

Santa Ageda egunez, Altsasun (1926)

3- MUSIKA ETA LETRA: KANTUTEGIAK

3.1- Jatorrizko iturriak

Altsasun neskek kantatzen zituzten Santa Ageda bezperako bi kantu erabili ditugu Andra Mari dantza taldean Altsasuko ohitura hori nolakoa izango zen imajinatzeko; gainera, kantu bakoitzeko aldaera bi dauzkagu:

A) Santa Ageda

Eskeko koplak dira. Bi aldaera ditugu:

- A.1) Azkuerena
- A.2) Modestorena

Estribillo antzekoren bat egon zitekeela ematen du:

- Azkuek lehenengo koplak ("Santa Ageda, Santa Ageda...") osatzeko lerroren bat falta dela dio.
- Beste alde batetik, hitz horiek Modestoren bertsioan ere azaltzen dira lehenengo koplarekin batera nahasian.
- Bi aldaeretan, hurrengo koplak doinu horietan sartzeko unean zerbait sobera dagoela ematen du.
- Eta ohikoa da koplak bukaera errepikatzea edo estribilloren bat izatea (adibidez, "Pedro Bixente, Bixente Pedro/zaztarra harrapatzen da edan ezkerro, edan ezkerro").

Bi aldaeretako doinuak oso antzekoak dira eta koplak ere bai baina:

- Azkueren aldaeran doinuak koplak nagusi arruntaren neurria du (10-8A/10-8A), baina testuak oinen bat gehiago izan dezaketela adierazten du.
 - Modestoren aldaeran, berriz, doinuak eta testuak neurri berezia dutela ematen du: 8A-8A/10-8A.
- Koplak neurriari kasu eginez, Modestoren doinua aukeratu dugu, bi bertsioetako koplak elkarrekin osatu ditugu silabak eta doinua hobeto josteko (alderantziz egin daiteke, Azkueren doinua aukeratu eta koplak doinu horretarako moldatu, baina oin bat "desaprobetxatzen" dugula ematen du).
 - Koplak bakoitzaren bukaerako puntua (10-8A) errepikatzea erabaki dugu eta "Santa Ageda, Santa Ageda/Santa Ageda, Ageda" koplak sarrera gisa erabiltzea. "Santa Ageda, Santa Ageda/Santa Ageda, Ageda" koplak sarrera gisa ez ezik, koplak bakoitzaren ostean ere erabil liteke edo "Santa Ageda, Santa Ageda" eta koplaren azken lerroa errepikatu. Baina, naturalago ematen du erabaki duguna egiteak.

B) Bedeinkatua

Santa Agedaren inguruko bertsoak dira. Bi aldaera ditugu:

B.1) Satrustegirena

B.2) Modestorena

Aldaera biek bertso ia berdinak dituzte eta zortziko nagusiaren neurria baino (10-8A/10-8A/10-8A/10-8A), neurri berezia dutela gehiago dirudi (10-8A/10-8A/8A-8A/10-8A). Bigarren kasu honetan, azken lau lerroetan, eskeko koplak ("Santa Ageda, Santa Ageda/Santa Ageda, Ageda", 8A-8A/10-8A) neurria errepikatzen da.

Modestoren doinuarekin neurri berezi hori (10-8A/10-8A/8A-8A/10-8A) silabaz silaba errespetatzen da, Satrustegiren doinuarekin, berriz, doinuak silaba batzuk "jan" dituela ematen du ("tranpa" gehiago egin behar da testua sartzeko).

Modestoren doinua ederra da, tristea ere bai. Eta modalitate aldetik apur bat "anbigua" dela iruditzen zait, maiorra zein menorra izan daiteke (bajo maiorra sartzen den toki berean bajo menorra sar daiteke eta biak geratzen dira ondo; maiorra alaiago, baina ondo). Satrustegiren doinua ez da hain tristea. Doinu honek bals itxura du, eleizako kantuen ere bai, akaso; horregatik eta testuaren neurria ez hain ondo errespetatzeagatik, berriagoa dela uste dut edo moldatuago dagoela.

- Bertsoak bi aldaeren artean osatu ditugu eta Satrustegiren doinua aukeratu dugu kontraste gehiago egiten duelako eskeko koplak doinuarekin (Santa Ageda, Santa Ageda...), hau da, arrazoi "estetiko" hutsagatik. Arrazoi beragatik eta arrazago kantatu ahal izateko, instrumentuak sartu ditugu kantuari laguntzeko.

Azkenean lau bertso osatu ditugu eta denak jarraian egitea nekoso izango zela eta tartean musika apur bat sartzea erabaki dugu. Argi geneukan Nafarroako zerbait izan behar zuela; zer sartuko eta "Método de gaita navarra" eskutan hartu eta bi gai aukeratu ditugu. Bata, Satrustegiren bertsioko "Bedeinkatuba"ren hasiera berdina duelako aukeratu dugu –horrela ia kontrasterik barik sar zitekeelakoan- eta, bestea, modo menorra duelako eta jarraian berriz kantatzen hastea eskergarri eginarazten duelako.

XI. Canciones de Ronda

Var. de Alsasua (Burunda, AN.) Artza María Ángela.

San.ta Ya.ge.da, San.ta Ya.ge.da giltz.a(y)aundi-
 en ya . . . be . a gil . tza(y)aun.di . ak
 li . mos . e . ne . a
 ar . tu(y)ezke.ro e . gu . zu li . mos . e . ne . a.
 on . a da bai . á boron . da te . a o . be . a.

Sin duda a *Santa Yageda* de la primera estrofa seguían otras palabras para completarla; y el comienzo de esa, que figura como primera, fuese tal vez así:

- I. *Etze onetako etzeko andrea giltza (y)aundien yabea, giltza (y)aundiak artu(y)ezhero eguzu limosenea.*
- II. *Limosenea ona da baya borondatea ohea. Yaun zerukoak paga dezula beroren borondatea.*
- III. *Uresilan da bera yaritzen, urespiluan miratzen txokolatea artu (y)artean ezta (y)andikan yaihitzen.*
- IV. *Idia edo idisko, urdai-puzkea lodisko; urdai-puzkarik espaldin bada, iru lukainka elo mismo.*
- V. *Ezkilak etepikatzen, yendea zer dan galdetzen, etze onetako etzeko andrea kotxean da elizaratzen.*
- VI. *Or goian dago urutieta, goien goiengo leioceta; zazpi zezench yoha dezala Anjelesen ezteietan.*

TRADUCCIÓN: I. — La señora de esta casa dueña de grandes llaves, en tomando las grandes llaves dadnos limosna.

II. — La limosna es buena pero mejor la voluntad. El señor del cielo pague la vuestra.

III. — Ella se sienta en silla de oro, se mira en áureo espejo, hasta tomar chocolate no se levanta de allí.

IV. — Buey y novillo, el trozo de tocino sea rollizo; si no hay trozo de tocino, tres longanizas lo mismo.

V. — Repicando las campanas, la gente preguntando qué hay, la señora de esta casa va en coche a la iglesia.

VI. — Ahí arriba está en las lejanías, en las ventanas someras; en las bodas de Angeles corran siete toros.

A.2) SANTA AGEDA: Cancionero Popular Vasco, nº 979, v 2ª. 631-versión 6ª-pág163
 Altsasun 1920an, Lekunberriko aita Modestok jasoa

631.- SANTA AGEDA

Altsasu-Aisasua
 (Burunda - N)

Versión 6ª

San-ta A--ge--da, San-ta A--ge--
 -da, San-ta A--ge--da; An--dri--z! Gil-za aun-di-
 -a, ja--bi--a; gil-za aun-di--a ar-tu ez-ke-
 -ro, i--gu--zu li--mo--se--ni--a.

Loc. rec.: Aisasua
 Fecha: v. 1920
 Clas.: ronda-cuestación
 Trans.: P. Modesto de Lecumberrí

Ref.: C.P.V., nº 979, v. 2ª.

1. Santa Ageda, Santa Ageda,
Santa Ageda; andria!
Gilza aundia jabia,
Gilza aundia artu ekero,
iguzu limosnia.	1. Santa Agueda, Santa Agueda,
señora, dueña de la gran
llave, en tomando
la gran llave
dadnos la limosna.
2. Ona da baya borondatia,
Jaun zerukutak
Paga derala
Beroran borondatia.	2. Ya que la voluntad es
buena, el Señor del
cielo correspondo
a tu voluntad.
3. Idia edo idizko
Urdai puzkiya lo mismo
Urdai puzkiak ez baldin bada
Iru lukarria lo mismo.	3. Buey o ternero, lo mismo
da un pedazo de tocino.
Si no hay pedazo de tocino,
igual nos da tres chorizos.
4. Ezkialak errepikatzen
Jendia zer da galdetzen
Ebe onleko ebeko-andria
Kotxien da elizaratzen.	4. Las campanas están repicando,
la gente se pregunta qué
pasa. La señora de esta casa
va en coche a la iglesia.
5. Kotxien da elizaratzen,
Urre silian da jarraitzen
Txokolatia artu artian
Ezia andikan jaikitzen.	5. Va en coche a la iglesia,
se sienta en silla de oro.
Hasta tomar el chocolate
no se levanta de ella.
6. Or goyan dago iturri
Uharek isure ekatri
Ebe onizko nagusi jauna
Amalau mila bixbarrik.	6. Ahí arriba está la fuente;
trae el agua que mana.
El dueño de esta casa tiene
catorce mil cenorros.
7. Goyen goyango
Loyu beyetan.
Zazpi zezenak jokatuko du
Josepa Antoni eztaiatan.	7. En las ventanas
más elevadas...
Se han corrido siete toros
en las bodas de Josepa Antoni.

**B.1) BEDEINKATUBA IZAN DEDILLA: Etnografía navarra 9. Solsticio de invierno. J.M. Satrustegui. 1974. ISBN 84-85112-15-6 tomo I.
217. orr.: Enrique Celayak 80 urteko Isabel Larreari Altsasun jasoa, 1973an**

Be-dein-ka - tu bai-ren de - di - lla E- txe
on - ta - ko jen-di - a Po - bre ta u - mi - li - a
ren-tzat Ba - du - te bo - ron - da - ti - a San - ta
mar - ti - ri mai - ti - a Da - go i - rru - kiz be - ti
a. Be - rak al - kan - tza - tu de zau - la O - sa
su - na ta ba - ki - ya

1) Bedinkatuba izen debilla
Etxe hontako jendiya
Pobre ta umil danarentzat
Badute borondatia.

Santa martiri maitia
Dago irrukiz betia
Berak alkantzatu dezagula
Osasuna ta bakiya.

2) Nork esango zer pasatu dau(n)
Munduban Santa Ageda(k)
Lenbiziko azotatu ta
kendu zioten bularra.
Gorrotuyaren indarra
Jentilen biyotz gogorra
Instante batian estaldu zion
Gorputz guzia odolak.

3) Harren odol porputzekuBa
Zenbat odol ote zan
Santa Iageda martiriua(z)
Itz bi nei nituzke esan.
Batere bildurtzen etzan
Jentilen atzaparretan
Badan ortikan konsideratu
Santa onen biyotza zer zan.

4) Santana preso sartu zanian
Zan milagro bat aundiya
Zerubetati jaitxi zitzaion
Jangoikubaren argia.
Milagro ikaragarriya
Santonen beran alegria
(Santonak) Berak kuratu zion
Santoni gorputz guzia.

(Tomado a Isabel Larrea, 80 años. Alsasua, 1973)

1) *Bendita sea la gente de esta casa, tienen buena disposición para el pobre y humilde. Está llena de compasión la amada Santa Mártir. Ella nos alcanza salud y paz.*

2) *¡Quién dirá qué es lo que ha pasado en el mundo Santa Agueda! La azotaron primero y le cortaron luego el pecho. ¡La fuerza del odio! ¡Duro corazón de los gentiles! En un momento le cubrió todo el cuerpo la sangre.*

3) *¡Cuánta sangre sería la sangre de aquel cuerpo! Sobre el martirio de Santa Agueda dos palabras quisiera manifestar. No tenía ningún miedo en las garras de los gentiles; deducid de ahí qué corazón era el de esa Santa.*

4) *Cuando encarcelaron a la buena Santa (¿Santana?) se dio un gran milagro: la luz de Dios le bajó del cielo. Milagro portentoso, alegría de la misma Santa (Santonen), Ella le curó a esta Santa (Santoni) el cuerpo entero.*

632.- BEDEINKATUBA IZAN DEDILLA

Altsasu-Alsasua
(Burunda - N)

Versión 7ª

The musical score is written on a single staff in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across multiple notes. The lyrics are: Be-dein-ka-cu-ba i-zan de-di-lla e-txe on-ta-ko jen-di-al Po-bre ta u-mi da-bi-llen-tzat ba-du-to bo-ron-da-ti-a. San-ta Mar-ti-ri mai-ri-a de-go e-rru-xiz be-ri-a. Be-rak al-kan-za-tu de-gu-la o-sa-su-ne ta ba-ki-a.

Loc. rec. : Alsasua

Fecha : v. 1920

Clas. : ronda-cuestación

Trans: P. Modesto de Lecumberri

Ref. : C.P.V., nº 924.

3. Bedeinkatuba izan dedilia
Etxe onlako jendia!
Pobreza ta umil dabilnentzat
Badute borondatia.
Santa Mariri maitia
Dago erukiz betia.
Bera alkanzatu deguia
Osasuna ta bakia.

4. Libertaria eskatzen diot
Etxeko prinzipalari.
.....
Kantatutzero nua ni.
Grazia degula ipiñi
Santa bedeinkatuba (oni)
Krisite debilia bere izena
Beli santifika bedi.

5. Norik esango du zer pasatu zan
Munduban Santa Ageda,
Lendabiziko azolatuta
Kendu zioten bularra.
Instante balian estaldu zion
Jentilien biotz gogorra,
Gorputz guzia odolaren
Erida gorputzekua.

6. Zenbat erainan ote zan
Santa Ageda bada,
Orrikan konsideratu
Santa onen biotza zer zan.
.....
.....
.....
.....

7. Santa ona preso artuta zanian
Zer milagro bat aundia,
Zerbetatik jaitxi zizayon
Jaungoikoaren argia.
Milagro ikaragarria
.....
San Pedro berak kurratu zun
Santa onen gorputz guziya.

3.2- Andra Mari dantza taldean moldatutako bertsoak

Altsasun neska gazteek abesten zituzten kantuen iturri ezberdin horiek oinarri hartuta, azkenean, Andra Mari dantza taldean izango zirenen moldaketak edo “errekreazioak” egin ditugu, honelakoak-edo izango zirelakoan.

3.2.1- SANTA AGEDA

Altsasuko "Santa Ageda" koplak, Andra Mari dantza taldean moldatu bezala

Moldaketa: Ainara Artetxek

Iturri garrantzikoena: Cancionero Popular Vasco, nº 979, v 2ª. 631-versión 6ª-pág163

Altsasun 1920an, Lekunberriko aita Modestok jasoa

Errepikapena

III

I

II

Em B7 Em B7 Am Em B7 Em Am7 B7 Em

San - ta Ya - ge - da, San - ta Ya - ge - dal San - ta Ya - ge - da, A - ge - da.
 Gil - tza haun - di - a har - tu ez - ke - ro, i - gu - zu li - mo - se - ni - a.
 Jaun - ze - ru - ku - bak pa - ga de - za - la be - ro - rren bo - ron - da - ti - a.

Koplak

I

II

Em B7 Em Am Em B7 Em B7 Em Am Em B7

E - txehone - ta - ko an - dri - al Gil - tza haun - di - an ja - bi - a,
 O - na da li - mo - se - ni - a, bo - ron - da - ti - a ho - bi - a,
 I - di - a e - do i - diz - ko, - - - ur - dai puz - ki - ya lo - dis - ko,

I

II

Em B7 Em B7 Am Em B7 Em Am7 B7 Em

gil - tza haun - di - a har - tu ez - ke - ro, i - gu - zu li - mo - se - ni - a.
 Jaun ze - ru - ku - bak pa - ga de - za - la be - ro - ren bo - ron - da - ti - a.
 ur - dai puz - ka - rik ez bal - din ba - da hi - ru lu - kain - ka lo - mis - mo.

SANTA AGEDA

(Neurria: 8A – 8A – 10 – 8A)

**Santa Yageda, Santa Yageda,
Santa Yageda, Yageda!**

Etxe hontako andria,
giltza haundian jabia;
giltza haundia hartu ezkerro,
iguzu limosenia.

Ona da limosenia,
borondatia hobia.
Jaun zerukubak paga dezala
berorren borondatia.

Idia edo idisko,
urdai puzkiya lodisko!
Urdai puzkerik ez baldin bada,
hiru lukainka lo mismo.

Ezkilak errepikatzen,
jendia zer dan galdetzen.
Etxe hontako etxeko andria
kotxien da elizaratzen.

Kotxien da elizaratzen,
urre sillan da jarritzen,
txokolatia hartu artian
ezta handikan jaikitzen.

Hor goian dago iturri,
urak isure ekarri.
Etxe hontako nagusi jaunak
hamalau milla txintzarri.

Hor dago urrutietan,
goien goiengo leihoetan;
zazpi zezenek joka dezala
Angelesen eztaietan.

**Santa Yageda, Santa Yageda,
Santa Yageda, Yageda!**

3.2.2- BEDEINKATUBA IZEN DEDILLA

Altsasuko "Bedeinkatuba" bertsoak, Andra Mari dantza taldean moldatu bezala
 Moldaketa: Ainara Artetxek
 Iturri garrantzikoena: Etnografía navarra 9. Solsticio de invierno. J.M. Satrustegui. 1974.
 80 urteko Isabel Larreari Altsasun jasoa, 1973an

I D A7

Be-dein - ka - tu ba i - zan de - di - lla - - e - txe hon - ta - ko jen - di - a -

II

Detailed description: This system shows the first two staves of the musical score. The top staff (I) is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The bottom staff (II) is in bass clef with the same key signature and time signature. The melody consists of quarter notes and rests. Chords D and A7 are indicated above the staff.

I D G D A7

po - bre ta u mil - da - bil - tza - nen - tzat - - ba - du - - te - bo - - ron - da - ti - - a - -

II

Detailed description: This system shows the second two staves. The melody continues with quarter notes and rests. Chords D, G, D, and A7 are indicated above the staff.

I D A7 D

San - ta mar - ti - ri mai - ti - a da - go i - rru - kiz be - ti - a

II

Detailed description: This system shows the third two staves. The melody continues with quarter notes and rests. Chords D, A7, and D are indicated above the staff.

I A7

be - rak al - kan tza - tu - de - zau - gu - la o - sa su - - na ta ba - ki - - - - -

II

Detailed description: This system shows the final two staves. The melody concludes with quarter notes and rests. A final A7 chord is indicated above the staff.

“BEDEINKATUBA” kantuan tarteren bat egiteko

Iturria: Lakunza anaien “Metodo de gaita Navarra” (1968). 112. eta 78. orrialdeak

“Bazatoza”. Fandango popular

Musical notation for the first system of "Bazatoza". It consists of two staves, I and II, in a 3/4 time signature with a key signature of one sharp (F#). The melody in staff I starts with a quarter rest, followed by quarter notes G4, A4, B4, and C5. The accompaniment in staff II follows a similar rhythmic pattern with quarter notes G3, A3, B3, and C4.

Musical notation for the second system of "Bazatoza", starting at measure 9. The melody in staff I continues with quarter notes D5, E5, F5, and G5. The accompaniment in staff II continues with quarter notes D3, E3, F3, and G3.

El pajarico (Vals. Rep. Jesús Mondéjar)

Musical notation for the first system of "El pajarico". It consists of two staves, I and II, in a 3/4 time signature with a key signature of one flat (Bb). The melody in staff I starts with a quarter rest, followed by quarter notes G4, A4, B4, and C5. The accompaniment in staff II follows a similar rhythmic pattern with quarter notes G3, A3, B3, and C4.

Musical notation for the second system of "El pajarico", starting at measure 25. The melody in staff I continues with quarter notes D5, E5, F5, and G5. The accompaniment in staff II continues with quarter notes D3, E3, F3, and G3.

3.2.3.a- BEDEINKATUBA IZEN DEDILLA

Altsasuko "Bedeinkatuba" bertsoak, Andra Mari dantza taldean moldatu bezala.

Moldaketa: Ainara Artetxek (bajo tristeak)

Iturri garrantzizkoena: Cancionero Popular Vasco, nº 924. pág 166

632-versión 7ª-

Altsasun 1920an Lekunberriko aita Modestok jasoa

First system of musical notation for 'Bedeinkatuba izen dedilla'. It consists of two staves, I and II. Staff I is the vocal line with lyrics: Be-dein - ka - tu - ba i - zan de - di - lla e - txe hon - ta - ko jen - di - al Po - bre. Staff II is the piano accompaniment. Chords Dm, C, and Dm are indicated above the staff. The key signature has one flat (Bb) and the time signature is 2/4.

Second system of musical notation for 'Bedeinkatuba izen dedilla'. It consists of two staves, I and II. Staff I is the vocal line with lyrics: ta u - mil da - bil - lle - nen - tzat ba - du - te bo - ron - da - ti - a. San - ta. Staff II is the piano accompaniment. Chords C and Dm are indicated above the staff. The key signature has one flat (Bb) and the time signature is 2/4.

Third system of musical notation for 'Bedeinkatuba izen dedilla'. It consists of two staves, I and II. Staff I is the vocal line with lyrics: Mar - ti - ri mai - ti - a da - go e - rru - kiz be - ti - a. Be - rak. Staff II is the piano accompaniment. Chords Dm, C, and Dm are indicated above the staff. The key signature has one flat (Bb) and the time signature is 2/4.

Fourth system of musical notation for 'Bedeinkatuba izen dedilla'. It consists of two staves, I and II. Staff I is the vocal line with lyrics: al - kan - tza - tu de - - gu - la o - sa - su - na ta ba - ki - a. Staff II is the piano accompaniment. Chords C and Dm are indicated above the staff. The key signature has one flat (Bb) and the time signature is 2/4.

3.2.3.b-BEDEINKATUBA IZEN DEDILLA

Altsasuko "Bedeinkatuba" bertsoak, Andra Mari dantza taldean moldatu bezala.

Moldaketa: Ainara Artetxek (bajo ez hain tristeak)

Iturri garrantzizkoena: Cancionero Popular Vasco, nº 924. pág 166

I

Be - dein - ka - tu - ba i - zan de - di - lla e - txe hon - ta - ko jen - di - al Po - bre

II

I

6

ta u - mil da - bil - lle - nen - tzat ba - du - te bo - ron - da - ti - a. San - ta

II

I

11

Mar - ti - ri mai - ti - a da - go e - rru - kiz be - ti - a. Be - rak

II

I

15

al - kan - tza - tu de - - gu - la o - sa - su - na ta ba - ki - a.

II

BEDEINKATUBA

(Neurria: 10 – 8A – 10 – 8A – 8A – 8A – 10 – 8A)

Bedeinkatuba izen dedilla
etxe hontako jendiya,
pobre ta umil dabillenenzat
badute borondatia.
Santa Martiri maitia
dago irrukiz betia,
berak alkantzatu dezagula
osasuna ta bakiya.

Nork esango zer pasatu dauan
Munduban Santa YAgedak,
lehendabiziko azotatu ta
kendu zioten bularra.
Gorrotuyaren indarra,
jentilen bihyotz gogorra.
Instante batian estaldu zion
gorputz guzia odolak.

Haren odola gorputzekua,
zenbat odol, ai, ote zan!
Santa YAgeda Martiriuaz
hitz bi nehi nituzke esan:
Batere beldurtzen etzan
jentilen atzaparretan,
badan, hortikan kontsideratu
Santa honen bihyotza zer zan.

Santa ona preso hartuta zanian
zan milagro bat haundiya,
zerubetatik jaitxi zitzaion
Jangoikubaren argia.
Milagro ikaragarriya,
Santa honen alegria!
San Pedrok berak kuratu zion
Santa honi gorputz guziya.

BIBLIOGRAFIA

Azkue, Resurrección María de. Cancionero Popular Vasco. La Gran Enciclopedia Vasca. XI Canciones de ronda. Bilbao. 1968.

Hermanos Lacunza. 1968. Método de gaita navarra. Diputación Foral de Navarra. Dirección de Turismo, Bibliotecas y Cultura Popular. Pamplona.

Satrustegi, José María. Etnografía navarra 9. Solsticio de invierno. 1974. ISBN 84-85112-15-6. Tomo I. 229 orrialde.